

Torma András

EGYED ISTVÁN ÉLETMŰVE: MINTA A MAI KÖZJOGÁSZOK SZÁMÁRA¹

The Oeuvre of István Egyed: A Role Model for Public Lawyers

Prof. Dr. Torma András, egyetemi tanár, rektor, Miskolci Egyetem, rektor@uni-miskolc.hu

A tanulmány Egyed István életművét elemzi, különös tekintettel A mi alkotmányunk című monográfiára, amely Budapesten 1943-ban került kiadásra. A munka hátterét a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen 2016. június 22-én megtartott Egyed István-émlékkonferencia biztosította, hiszen a tanulmány az ott elhangzott előadás szerkesztett változata. A szerző célja egyfajta minta felmutatása a mai közjogászok számára, kimutatva és bizonyítva Egyed professzor példaadó jelentőségét és szerepét. A tanulmány módszertana alapvetően leíró-elemző és történeti módszer, hiszen egy olyan professzor életművéről van szó, akinek munkásságát napjainkban méltatlanul kevésbé ismerik, mint a korszak más közjogászáinak – Tomcsányi Móric, Eleki István, Magyary Zoltán stb. – munkásságát. A tanulmány alapvetően egyetlen, az előbb hivatkozott A mi alkotmányunk című monográfia elemzésére koncentrál. A szerző számára egyértelmű és világos Egyed professzor magyarsága és hazaszeretete, valamint az alkotmányosság, illetve a parlamentarizmushoz és a Szent Korona-tanhoz való ragaszkodása. Ez különösen figyelemre méltó akkor, ha a vizsgált munka keletkezési éve (1943) időszakának magyarországi társadalmi-gazdasági-politikai helyzetére gondolunk. Éppen ezért tekinthető a monográfia, illetve Egyed István professzor egész munkássága példaképnek a mai közjogászok számára.

KULCSSZAVAK:

alkotmányosság, magyarságtudat, önkormányzat, példakép, Szent Korona-tan

¹ Jelen tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen 2016. június 22-én megtartott Egyed István-émlékkonferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

The study analyses the oeuvre of István Egyed, with special attention to the monograph entitled “Our constitution”, which was published in Budapest in 1943. The background for this paper was provided by the Memorial Conference for István Egyed organised at the National University of Public Service on 22nd June 2016. This study is the edited version of the lecture delivered at this conference. The purpose of the author is to provide a role model for contemporary public law experts demonstrating the exemplary role and significance of István Egyed. The methodology of the paper is descriptive-analytical-historical as it is about a professor whose oeuvre is less known compared to those of his peers in public law, including Móric Tomcsányi, István Eleki, Zoltán Magyary. The paper focuses on the analysis of the monograph referred to above, entitled “Our constitution”. Professor Egyed’s Hungarian patriotism and insistence on parliamentarism and the Holy Crown theory are obvious. This is especially significant considering the social-economic-political situation in Hungary in the year of the publication of the monograph (1943). Therefore, Professor Egyed’s monograph and whole oeuvre can be regarded as a role model for contemporary public law experts.

KEYWORDS:

constitutionality, Hungarian patriotism, municipality, role model, Holy Crown theory

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Minden népnek és nemzetnek szüksége van hősökre. Olyan ősökre, illetve kortársakra, akikre felnézhet, akik példaképként szolgálhatnak az adott nép, illetve nemzet (elsősorban a fiatalok) számára. Legyen az király, hadvezér, író, költő vagy tudós, orvos, jogász, tanár, sportoló, avagy bármilyen más „hivatásrend” képviselője. Miért kellene a népnek, nemzetnek ilyen *hősök*, mi az ő szerepük a nép, nemzet életében?

Álláspontom szerint a *hősök szerepe* a mintaadás, a példamutatás. Ahogyan a megszülető, majd felnövekvő gyermeknek szüksége van a szülőre mint példaképre, ahhoz hasonlóan egy népnek, nemzetnek is szüksége van példaképekre. Mi az ő szerepük? A magam részéről e kérdésre azt a választ adom, hogy ők azok, akik – a kenyeret összetartó kovászhoz hasonlóan – *egységesítik, egybeforrasztják és összetartják a népet, nemzetet*, ezáltal biztosítva annak fenn-, illetve megmaradását. Másfelől pedig kétségtől igaz az az állítás is, hogy a példaképek, illetve a példaképek által adott minták feladata *„hidat verni a múlt és a jelen között úgy, hogy az a jövő fejlődés biztos alapja lehessen...”*²

A jelen tanulmány nem titkolt *célja egy ilyen példakép, egy „minta” felmutatása* a fiatal jogász, közjogász-generáció számára. Annak előrebocsátásával, hogy az előbbi idézet szerzője, *Prof. Dr. Egyed István* által megélt korszak – tehát az 1886 és az 1966 évek közötti időszak, de különösen az 1945 előtti évek, évtizedek – méltán híres, európai hírű közjogásza (mint például Concha Győző, Tomcsányi Móric, Erekly István, Magyar Zoltán, Mártonffy Károly, Kiss István stb.) mellett napjainkban *méltatlanul kevésbé ismert személyiség* tudományos-szakirodalmi munkásságának elemzése képezi a jelen tanulmány tárgyát. Olyan életmű bemutatása, illetve minta felmutatása, amelynek főbb mondanivalója, esszenciája – megítélésem szerint – egyetlen monográfiába, az előbb idézett, *A mi alkotmányunk* című munkába sűrítve található. Ez a monográfia azért is alkalmas az életmű fontosabb gondolatainak bemutatására, mert *alkalmat ad nekem* is az álláspontom rögzítésére, illetve a kapcsolódó gondolatok kifejtésére, vagy legalábbis sejtetésére. Úgy ítélem meg ugyanis, hogy a II. világháború és napjaink Magyarországa, illetve a *két korszak alkotmánya és alkotmányos helyzete között sok-sok párhuzam, rokon vonás figyelhető meg*. Hogy melyek ezek, arról már a következő fejezetekben lesz szó.

2. EGYED ISTVÁN ÉLETRAJZI ADATAI

Egyed István Budapesten született, 1886. július 11-én. A Budapesti Tudományegyetemen 1908-ban jogtudományi, majd egy évvel később államtudományi doktori oklevelet szerzett. Jogi pályája a bíróságon indult: 1908-ban bírósági gyakornok, 1912-ben törvényszéki jegyző, 1913-ban kúriai jegyző. Még ebben az évben bírói vizsgát tett és megkezdte *bírói karrierjét*: 1914-ben albíró, 1915-ben törvényszéki bíró, majd 1923-ban ítéletábrlai bíró lett. Az ítélező tevékenység mellett Dr. Egyed Istvánt mindvégig érdekelt a tudományos és a kutatómunka,

2 EGYED István: *A mi alkotmányunk*, Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1943, 7.

különösen a közjog-közigazgatási jog fejlődése, különös tekintettel Magyarországra. Nem véletlen, hogy éppen erre tekintettel – 1919 és 1927 között – az Igazságügyi Minisztérium *Törvényelőkészítő Osztályán dolgozott*, 1922-ben pedig Alma Materében *magántanári címet* nyert el. 1935 és 1948 között a József Nádor Műszaki és Gazdasági Egyetemen a közigazgatási jog *nyilvános rendes tanára* volt, 1938/39. és 1947/48. években pedig a Közgazdaságtudományi Kar *dékánjaként* tevékenykedett.

Az ezt követő *nyugdíjas években* már lényegesen kevesebbet publikált, amiben bizonyára komoly szerepet játszottak a gazdasági-társadalmi rendben bekövetkezett radikális változások. Olyan változások, amelyek a szovjet megszállás következményeként gyakorlatilag negligálták a tudós professzor hatalommegosztásról, alkotmányosságról, alkotmánybíróaságról, Szent Korona-tanról, vármegyéről stb. kifejtett korábbi nézeteit, így azok „hangoztatása” – az 1950-es években finoman szólva – nem volt kívánatos. Sokkal praktikusabb volt az a „passzív rezisztencia”, amelyről a professzor korábban oly sokat írt a vármegye, illetve a nemesi vármegye kapcsán! A kevésbé termékeny, nyugdíjas éveit élő professzor – szinte napra pontosan – nyolcvanéves korában, 1966. július 22-én távozott az élők sorából.

3. EGYED PROFESSZOR TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGÁNAK VÁZLATA

Egyed István már egyetemi tanulmányai során érdeklődést tanúsított a tudományos munka iránt, amit igazol az a tény, hogy már jogtudományi tanulmányai közben, 1907-ben egyetemi pályadíjjal tüntették ki *A delegáció pénzügyi hatásköre* című dolgozatáért. Az egyetemet követő években kifejtett, szerteágazó szakirodalmi tevékenysége – tematikailag – hűen tükrözte, de lényegében mindvégig megőrizte a *bíraskodás* és a közigazgatás iránti vonzódását, illetve annak furcsa kettősségét. A publikált tanulmányok és monográfiák alapján – megítélésem szerint – a pálya kezdetén és első harmadában inkább a bíraskodás, középső és utolsó harmadában pedig inkább a közjog-közigazgatás érdekelte. Ennek igazolására szolgálnak például a következő munkák:

- A közigazgatási bíróság és a közigazgatási hatóság hatásköri összeütközései (Jogtudományi Közlöny, 1909)
- A polgári per nyilvánossága (Jogállam, 1915)
- A hatásköri bíróság gyakorlata az első tíz évben (Jogállam, 1918)
- Közigazgatási reform (Jogállam, 1923)
- Iparjog (monográfia, Budapest, 1925)
- A közigazgatási képzés reformja (Városi Szemle, 1927)
- Vármegyei önkormányzat (monográfia, Budapest, 1929)
- Budapest önkormányzata (monográfia, Budapest, 1935)
- Szent István államalkotása (Magyar Jogászegyleti Értekezések, Budapest, 1938)
- A Szent Korona-eszme története (Katholikus Szemle, 1941)
- A mi alkotmányunk (monográfia, Budapest, 1943)
- A magyar közigazgatás demokratikus reformja (Városi Szemle, 1945)
- A magyar közigazgatási jog alaptanai (monográfia, Budapest, 1947)

Nem könnyű feladatra vállalkozik az, aki Egyed István professzor szakirodalmi munkássága köréből – a rendelkezésre álló keretek korlátozott volta miatt – csupán egy vagy két munkát emelhet ki, hiszen fennáll annak a veszélye, hogy az adott műben nem megfelelően jelennek meg, vagy tükröződnek vissza az adott személy nézetei. Ezt a veszélyt most mégis vállalva, Egyed Istvánnak *A mi alkotmányunk* című munkáját választottam, mert megítélésem szerint ebben megfogalmazásra kerültek a Professzor úr egész közjogi munkásságának legfontosabb gondolatai. Azok a gondolatok, amelyek a szerzőt a mai közjoggal, közigazgatási joggal foglalkozó ifjúság számára példaképpé emel(het)ik, mert meggyőződésem szerint e gondolatok napjaink alkotmányára, alkotmányos berendezkedésére, és ezen belül napjaink államszervezetére és közigazgatására is irányadók.

4. A KÖZJOGI HITVALLÁS: A MI ALKOTMÁNYUNK CÍMŰ MONOGRÁFIA ESSZENCIÁJA

Egyed professzor e munkája az emberiség történelmének legnagyobb, és legtöbb áldozatot követelő háborúja, a *II. világháború alatt, 1943-ban született*, és – megítélésem szerint – egyfajta *jajkiáltásként is felfogható*: védjük meg ezeréves alkotmányunkat, mert az veszélyben van!

A szerző már a kötet elején, az *Előszóban* leszögezi: az első világháborút lezáró békeszerződések miatt „bizonyos mértékig érthető, hogy a közjogi kérdések tekintetében... kiábrándulás vett erőt a nemzeten, és... a közvélemény jelentős részében csökkent a tisztelet ősi alkotmányunk... iránt.”³ Másfelől leszögezi azt is: „A közjogi szellemnek ez a tompulása a politikai és a közjogi irodalomra is áthatott.”⁴

Erre tekintettel, ahogyan arra az *Előszó* rámutat: „Ez a könyv új feladat betöltésére hivatott. A magyar alkotmányt nem tételes rendelkezéseiben, (hanem) szellemében... kívánja az olvasó elé állítani... Célja kimutatni, hogy ez az (értsd: a magyar) alkotmány... a magyar nemzeti lélek hatalmas alkotása, a nemzeti kultúra értékes bizonyítéka.”⁵ Másfelől pedig az alkotmány „a magyar szellem különleges terméke, a magyar nemzet kizárólagos sajátja éppen úgy, mint a magyar nyelv...”⁶ Ezért viseli a munka azt a (szokatlan) címet, hogy *A mi alkotmányunk*, kifejezvéen ezzel azt is, hogy az alkotmányt nem csupán közjogi kérdésként kezeli, hanem az egész nemzet közös kincsévé kívánja tenni!

A több mint háromszázhetven oldalas monográfia – szokatlanul tartalmas *Előszó* és rendkívül gazdag *Jegyzetek* címet viselő keret között – két részből és 36 fejezetből áll. A rendelkezésemre álló szűk keretek természetesen lehetetlenné teszik valamennyi fejezet fő mondanivalójának rögzítését, ezért csupán azokat érintem, amelyeket kiemelkedőnek ítélek, vállalva természetesen a tévedés kockázatát.

3 Uo.

4 Uo.

5 Uo., 5.

6 Uo., 8.

Az *Első* rész 20 fejezete a magyar földnek, a magyar nemzetnek, a magyar alkotmány-nak, forrásainak és az alkotmány fejlődésének (ideértve a Szent Korona-tant is,) továbbá a magyar állam jellemzőinek igényes, közérthető, de kellően tudományos leírása.

Az 1. fejezet *A magyar föld* címet kapta, ami nyilvánvalóan nem véletlen, hiszen minden nép, minden nemzet alkotmánya valamilyen természetes földrajzi egységhez kötődik. Ez a földrajzi egység a magyarok esetében a Kárpátok-völgye (értsd: a Kárpát-medence), *Európa közepe. Ha úgy tetszik: Európa szíve.*⁷ Ez a térség védelmi, gazdasági, történeti, kulturális és – a Szent Korona-eszme révén – politikai *egységgé formálódott* a honalapítást követő ezer évben, amely egységet időközben persze megszakították különböző hódítások (a tatárok, a törökök, a Habsburgok és az oroszok), azonban „az a fejlődés rendjén mindig visszaállt.”⁸ *A magyarság történeti küldetése* az, hogy – Szent István által felismerve a Kárpátok-völgyének ezen természetes és védelmi egységét – leghelyesebben állami keretben tudja fenntartani ezt az egységet.

A 2. fejezet címe: *A magyar nemzet*. Itt a szerző világossá teszi, hogy Magyarország esetében – más népekkel ellentétben – hiányoztak a feltételek a nemzetfogalom faji vagy nyelvi alapon való felépítésére, ezért kidolgoztuk a politikai, illetve *a jogi nemzet fogalmát*, és „*a nemzetfogalomnak ez a jogi értelmezése került be a törvénytarunkba. A nemzetiségi szabadságról szóló 1868. XLIV. tc.-nek Deák Ferenc által szövegezett bevezetése kimondja, hogy: Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.*”⁹

A 3. fejezet címe: *A magyarság politikai jelleme*. E fejezetben a szerző rámutat arra, hogy egy nemzet jelleme sokféle szempont szerint közelíthető meg, a kötet témájához azonban „csak” a politikai szempontnak van jelentősége. Nos, e szempontból a *magyarság jellemzői* a következő tulajdonságok: vitészség, hazaszeretet, szabadságszeretet, a közügyek iránti élénk érdeklődés (politizáló hajlam), a hagyományok mélységes tisztelete, az idegen behatásokkal szembeni bizalmatlanság és óvatosság, a tekintélytisztelet és a jog tisztelete, a keresztény szellemiség.¹⁰ Ez utóbbi jellemzőnek egyébként a szerző egy egész fejezetet (a 17. fejezetet) szentel. Vajon mai szemmel nézve jól ítéli-e meg a magyarság tulajdonságait politikai szempontból Egyed professzor? Álláspontom szerint igen, de érdemes lenne e kérdésnek egy komoly kutatást szentelni...

7 Erről PAP Gábor a következőket írja a *Hég támadása a mag ellen* (= Heribert ILLIG: *Kitalált középkor. A történelem legnagyobb időhamisítása*, Allprint Kiadó, Budapest, 2002, 20.) című tanulmányában: „a Kárpát-medence Európa kellős közepe..., kontinensünk szíve. A természet különös kegyéből kifolyólag minden irányból tökéletesen védett, minden tekintetben önálló földrajzi-ökológiai egység. Tapasztalati tény [...] aki ura a Kárpát-medencének, az ura Európának. Hozzá képest Róma is, Köln is, Bizánc is, bizony, bizony... periféria. Más-képpen fogalmazva: ha a Kárpát-medence a magja egy kontinensnyi méretű gazdasági, politikai és művelődési egységnek, akkor a Bizánc-Róma-Köln háromszög csakis a héja lehet. Ebben a fogalomkörben mozogva tehát az 'óraátállítás' művelete (értsd: 614 augusztusa és 911 szeptembere közötti majd' 300 év betoldása időszámításunkba) így jellemezhető: a hég támadása a mag ellen.”

8 EGYED: *i. m.*, 14.

9 *Uo.*, 18.

10 *Uo.*, 26–30.

A 4. fejezet a *Magyar állam és a magyar alkotmány* címet kapta, amelyben a szerző sorra veszi a magyar állam és a magyar alkotmány jellemzőit. Az alkotmány körében témánk szempontjából a következők emelendők ki. „Természetesen a magyar alkotmány is fejlődött...; de bizonyos alapelvek mindvégig megmaradtak és ma is megvannak. Nevezetesen:

1. a történelmi jelleg, amelynél... alapelv a jogfolytonosság;
2. a közjogi szellem, amely a magánjogias befolyásokat mindig legyőzte;
3. az erős nemzeti vonás, amely azonban figyelemmel volt a nemzetiségi igényekre;
4. a keresztény jelleg, azaz benső kapcsolat a keresztény egyházakkal;
5. a királysági államforma, de a királyi hatalom átruházott és korlátozott természetével;
6. az alkotmányosság,
7. a jogállamiság, azaz az egyéni jogok és polgári szabadságok bírói védelme.¹¹

Vajon igazak-e Magyarországon ma, 2016-ban is ezen alapelvek? Ha a választ az éppen öt évvel ezelőtt, 2011. április 25-én elfogadott Alaptörvény szempontjából adjuk meg, akkor egyértelmű „igen”, kivéve természetesen az államforma kérdését, hiszen nyilvánvaló, hogy Magyarország ma már nem királyság, hanem köztársaság! No, de nézzük meg tételesen, az Alaptörvényt tükröként segítségül hívva:

- ad 1. A Nemzeti hitvallás 18. mondata a következő: „Tiszteletben tartjuk történelmi alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”
- ad 2. A hitvallás több mondata is felhívható. Példaként idézhető a 12. mondat, amely kimondja: „Valljuk, hogy az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki.”
- ad 3. A hitvallás 6. és 7. mondata a következő: „Ígérjük, hogy megőrizzük az elmúlt évszázad viharaiban részekre szakadt nemzetünk szellemi és lelki egységét. A velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők.”
- ad 4. A hitvallás 5. mondata kimondja: „Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét.”
- ad 5. A hitvallás fent hivatkozott 18. mondata is felhívható, összefüggésben a 19. mondatdal, amely szerint: „Nem ismerjük el történelmi alkotmányunk idegen megszállások miatt bekövetkezett felfüggesztését.”
- ad 6. Az Alapvetés B) és C) cikke kimondja: Magyarország független, demokratikus jogállam.” C) cikk: „A magyar állam működése a hatalom megosztásának elvén alapszik.”

A monográfia 18. fejezetének címe: *Szabadság, alkotmányosság*. E fejezet elején tárgyalja a szerző az egyének szabadságjogait, miközben leszögezi: „a szabadságjogok lehetnek általános emberek vagy polgáriak; az előbbiek minden embert megilletnek, az utóbbiak csak az állam tagjai részére vannak fenntartva.”¹² A szabadság azonban nem keverendő össze a szabadságsággal, vagyis az egyéni szabadságjogokat a társadalomban az állam köteles összehangolni annak érdekében, hogy azok rendeltetésszerűen működjenek. Ahogyan Egyed István fogalmaz: „Az emberi együttműködésre felépített társadalomban a szabadságok összeegyeztetésre

¹¹ Uo., 38. (kiemelés tőlem, T. A.)

¹² Uo., 165.

szorulnak... a szabadság féktelensége szabadosságot, minden társadalmi rend felborítását, anarchiát eredményezhet.¹³

Az egyéni szabadságjogok rendszerezése után a szerző „a közszabadság” felé fordul, amikor rögzíti: „Az egyéni szabadság feltételezi a köznek szabadságát. Amint Concha Gyöző mondja: csak az állami közületben élő egyén lehet szabad, minthogy csak az állam képes biztosítani és védeni az egyéni szabadságokat; viszont csak a szabad egyénekből álló, életét tagjainak közreműködésével folytató közület (nemzet) mondható szabadnak. Így szüli a közszabadság az egyéni szabadságot...¹⁴

E gondolatok – vagyis az egyéni szabadság és a közszabadság – rögzítése mintegy előkészíti az „alkotmányosság” fogalmának megjelenését. Az e fogalomnak ma itt teret adó konferencia jelmondata ugyanis a kötet e fejezetében található, a következők szerint: „A közszabadság az államot alkotmányossá teszi. Alkotmánya formailag minden államnak szükségképpen van, de nem minden állam alkotmányos berendezésű, azaz nincsen szabad szellemű alkotmánya. Az alkotmányosság (constitutionalismus) az államnak olyan berendezése, amelyben a nemzeti akarat a jog fő forrása és az államélet irányítója. Az alkotmányos államban a nemzet gyakorolja a közhatalmat...¹⁵ – írta e sorokat a szerző 1943-ban, a II. világháború kellős közepén, nem csekély felkészültséggel és bátorsággal!

A kötet 20. fejezete *A magyar állam jogállam* címet viseli, mintegy lezárva annak első részét. Itt található a szerző egyik legfontosabb gondolata, gondolatsorozata, amely (talán) *hitvallásként is felfogható*. Ezek megfogalmazásakor nem feledhető, hogy a kötetet 1943-ban adták ki, vagyis akkor, amikor az Adolf Hitler kancellár által vezetett fasiszta Németország által kirobbantott II. világháború még javában tartott. Azon Németországról van itt szó, amelynek jellemzésére minden kifejezés megadható, csak éppen a „jogállam” kifejezés nem! Ebből következően komoly meggyőződéssel, eltökéltséggel és mondjuk ki: bátorsággal kellett rendelkeznie annak, aki a jogállamról, és különösen annak uralmáról értekezett akkoriban, vagyis a németek szövetségeseiként hadban álló ország polgáraként. A háború kellős közepén!

Márpedig Egyed István ezt teszi meg a huszadik fejezetben, amikor kifejti: „A jogállam elnevezést az olyan államra lehet alkalmazni, amelyben a jog uralkodik. [...] Tehát nem az államfő, az egyes osztályok vagy hatóságok önkénye vagy szeszélye irányítja az állam és közegei magatartását, hanem kizárólag a törvényekben és más törvényes jogszabályokban kifejezett államakarat... A jogállam tehát ellentéte a rendőrállamnak és az állam fejlődésének magasabb fokát képviseli... Az utóbbi időben gyakran hallani a felfogást, mintha a jogállam kifejezés egy múlt korszakra lenne jellemző s ma olyan új kor küszöbén állunk, amelyben csak a siker lehet az irányadó s a sikernek sem jogszabályok, sem szerzett jogok nem lehetnek akadályai. Ez a felfogás a diktatúrák tetszetős, de megtévesztő és helytelen érvelése. A jogérzet minden emberrel együtt születik s csak a jogok tisztelete képes fenntartani a társadalmat.”¹⁶

13 Uo.

14 Uo., 168.

15 Uo.

16 Uo., 184.

A jogállam fogalmának definiálása után a szerző kiemeli, hogy *a joguralom fenntartása* kétféle módon történik: *előzetes és utólagos eszközökkel*, majd sorra veszi ezeket az eszközöket. Ennek során az utóbbiakat tárgyalja bővebben, rámutatva arra, hogy a jogállam fogalma az előzetes eszközöknél „sokkal nagyobb mértékben összekapcsolódott a megsértett joguralom helyreállításának a gondolatával. A jogsérelmeket ugyanis megelőzéssel teljesen kiküszöbölni... nem lehet... Hosszú az út az önkényuralomtól a joguralomig, a rendőrállamtól a jogállamig; ennek a fejlődésnek legjelentősebb állomásai: az igazságszolgáltatás szervezeti elválasztása, a közigazgatási bírászkodás kiépítése és végre legújabbban a közjogi (alkotmányjogi) bírászkodás rendszerének megalapozása.”¹⁷

Egyed professzor – történelmünket szemlélve – világosan látja, hogy a „magyarság fegyvere az önállóságért és területi egységért folytatott évszázados küzdelmekben a kard mellett a jog volt; a magyarság (tehát) nemcsak katonanemzet, de igazi jogásznemzet (is)... természetes tehát, hogy a nemzet különös gonddal dolgozta ki a jogvédelem eszközeit: a bírósági szervezetet és eljárást is.”¹⁸

A szerző magas fokú felkészültségét, bölcsességét, sőt bátorságát bizonyítja, hogy a bírósági függetlenség és a szervezeten is önálló közigazgatási bíróság igenlésén túlmenően előre látta az alkotmánybírászkodás megjelenésének szükségességét is. E körben a következő módon fogalmaz: „A jogállam betetőzésének harmadik, befejező műve a közjogi (alkotmányjogi) bírászkodás kiépítése. Ez a mű nincs teljesen befejezve sem nálunk, sem más államokban, de az idők jele azt mutatja, hogy a kérdés... közeledik a megoldás felé. Felmerülnek ugyanis az államéletben oly fontos jogi viták, amelyek pártatlan eldöntésétől függ az alkotmány akadálytalan érvényesítése, az államhatalmak egymáshoz való viszonya, a kormányok sorsa, a politikai élet egész iránya, alakulása.”¹⁹

A kötet *Második része* 16 fejezetből áll. Az egyes fejezetek számozása az első rész számozására épül, tehát a *Második rész* a 21. fejezettel kezdődik. Ebben a részben a szerző lényegében a *magyar államszervezet felépítését* tárgyalja, mégpedig – az első részhez hasonlóan – történelmi keretbe ágyazva és külön-külön fejezetben tárgyalva az 1940-es évek államszervezetét. Tartalmilag a szerző a következő jogintézményeket tárgyalja:

- a magyar állam királyság,
- a magyar király és helyettesítése: a nádor és a kormányzó,
- az országgyűlési rendszer, az országgyűlés szerkezete, a képviselő-választás, az országgyűlés hatásköre,
- a végrehajtó hatalom,
- a törvényhozó és a végrehajtó hatalom egyensúlya,
- az önkormányzat és a vármegye,
- a honvédelem, valamint
- a magyar alkotmány helye az alkotmányok rendszerében.

17 Uo., 184–185.

18 Uo., 186.

19 Uo., 191.

A rendelkezésemre álló keretek korlátozottsága természetesen e körben is érvényesül, így nincs lehetőségem mind a 16 fejezet tárgyalására. Mindazonáltal a következő három fejezet legfontosabbnak ítélt gondolatait indokolt kiemelni, hozzáfűzve az én álláspontomat is:

A 21. fejezet címe: *A magyar állam királyság.* A szerző azzal a gondolattal indít, hogy az állam egy olyan jogi szervezet, amelyet az életben meg kell személyesíteni valakinek, aki nem más, mint az államfő. Ahogyan Egyed professzor fogalmaz: „*Államfő nélkül pedig egy állam sem lehet, legfeljebb az államfői tiszt nem külön személyre... van bízva. Az államok túlnyomó többségében azonban külön államfő van, akit az államfői tiszt betöltési módja és az illető állam rangja szerint császárnak, királynak, elnöknek, stb. neveznek.*”²⁰ Ezt követően a szerző az alábbiakat szögezi le: „*A magyar nemzet mindig monarchikus felfogású volt. Előbb a vezér, majd a király gyakorolta az államfői hatalmat... Szent István a magyar államnak királysági államformát adott, és a nemzet ehhez az államformához azóta megszakítás nélkül ragaszkodik. Megtartotta a nemzet ezt az államformát a legválságosabb időkben is, amikor számos államban forradalmak döntötték le a trónokat... A köztársaság irányában tett forradalmi kísérletek (1849, 1918/19) soha nem tudtak meggyökeresedni, a királyi hatalom szünetelése miatt előfordult kormányzóságok (1401, 1445, 1920) pedig nem jelentették a királysági államforma megszüntetését.*”²¹ Mindez pedig azzal a következménnyel jár, hogy Egyed István – Magyarország vonatkozásában – az *alkotmányos királysági államformának a feltétlen híve*, ahol a „*Szent Korona a magyar államiságnak misztikus megszemélyesítője és az alkotmányos királyság szimbóluma. A magyar király hatalma... nem magánhatalom, nem is csupán az Isten kegyelméből származó kiváltság, hanem a nemzet által a királyra ruházott közhatalom, amely... a törvények szabályozása alatt áll, s amelyet a király csak a törvények korlátai között gyakorolhat (1790: XII. tc.)*”²²

A 25. fejezet az *Országgyűlési rendszer, a parlamentarizmus* címet viseli, ami már önmagában is arra utal, hogy a szerző feltétlen híve az országgyűlési rendszernek, vagy ahogyan ő nevezi: a parlamentarizmusnak. „*A... parlamentarizmus lényege az, hogy a közhatalom gyakorlásában a nemzet képviselője útján intézményesen, és állandóan részt vesz... A parlamentarizmus elsősorban eszköz arra, hogy az állampolgárok a közügyekre befolyásukat érvényesítsék, a hatalom alávetettjeiből a hatalom részeseivé legyenek. Ez érdeke az egyes embereknek és folyománya öntudatos állampolgári minőségének, de érdeke az államnak is.*”²³ A parlamentarizmus lényegének és szerepének tisztázását követően a szerző azokra a „betegségekre” hívja fel a figyelmet, amelyek széles körben, országok egész sorában jellemzik azt. Mindezek tudatában Egyed István a következőket fejt ki: „*Meggyőződésem szerint korai még – és mindig túlzás is marad – a parlamentarizmus végleges bukásáról vagy teljes csődjéről beszélni. A parlamentarizmus csak válságos korát éli. A fejlődés ebben a kérdésben is – mint*

20 Uo., 196. Hasonlóan fogalmaz a kor másik, talán legnagyobb közjogtudósa, Magyary Zoltán, amikor a következőket írja: „Az állam szervezetének, amely hierarchikusan van és másként nem is lehet felépítve, van legmagasabb főnöke. Ez az államfő, akinek a neve ezt a szerepét ki is fejezi. Az államfő lehet király, kormányzó, elnök, vezér stb.” MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942, 200.

21 EGYED: *i. m.*, 197–198.

22 Uo., 198–199.

23 Uo., 238–239.

legtöbbször – hullámvonalban történik; a virágzást szükségképpen hanyatlás, a hanyatlást megint megerősítés követi; hisz minden rendszer többé-kevésbé magában hordja hanyatlásának csíráit. A visszasságok kiütközése viszont a fejlődésnek és megerősödésnek új lendületét adja. A parlamentarizmus ugyanis azok közé az örök értékű eszmék közé tartozik, amelyeket lehet átmenetileg visszaszorítani vagy teljesen mellőzni, de végleg elhantolni soha. A parlamentarizmus hantjaiból – mint már annyiszor – most is és mindig is, új és új életre fog kelni, minthogy elválaszthatatlanul függ össze az emberi eszméről és hivatásról vallott fogalmainkkal. A parlamentarizmus hódító ereje nem vesztet el, ameddig van hit az emberi méltóságban és szabadságban.”²⁴

Mit tehetek én hozzá e csodálatos gondolatokhoz, különösen annak fényében, hogy azok a világháború borzalmai közben, 1943-ban születtek? Talán az a helyes, ha semmit nem fűzök ehhez, hiszen ettől szebben kifejezni úgysem tudom sem a törvényhozó hatalom jelentőségét, sem pedig a szerzőnek a mélységes hitét és meggyőződését az emberiségben!

A kötet utolsó, 36. fejezetének címe: *A magyar alkotmány helye az alkotmányok rendszerében*. Itt a szerző abból indul ki, hogy 1935-ben megjelent egy német professzornak, bizonyos Conrad Bornhaknak a tanulmánya az alkotmányok genealógiája tárgyában: a *Genealogie der Verfassungen*. Ebben a német professzor arról értekezik, hogy a 19. század az alkotmányosság korszaka volt, és az akkor született, igen nagyszámú alkotmány megfelelően csoportosítható. A rendszerezés után tanulmányát Bornhak az 1919. évi német weimari alkotmány ismertetésével fejezi be. Ennek keretében megállapítja, hogy egyfelől ezzel végződik Németországban az alkotmányosság és a parlamentarizmus korszaka, másfelől pedig új korszak kezdődik, amelyben az ún. „tekintélyi kormányzat” elve jut diadalra.

Egyed István álláspontja szerint Bornhak megállapításai erősen túlzók. Ahogyan fogalmaz: „...meg vagyunk győződve, hogy az alkotmányosság útja nincs lezárva és ma is csak olyan megszakításban élünk, amilyenek a múlt században is voltak.”²⁵ Rámutat Egyed a német professzor elgondolásának azon hibájára is, amely szerint az alkotmányok rendszerezése során a professzor megfélemez a 19. század előtti (ún. történeti) alkotmányokról: az angol és a magyar alkotmányról is. Erre figyelemmel Egyed István – a 36. fejezetben – mintegy *ki szándékozik egészíteni* Bornhak munkáját. Ennek során a következő körülményekre, illetve tényezőkre mutat rá:

- A magyar nemzet „mindig az alkotmányosság népe” volt. Páratlan alkotmányos fejlődése a kontinens államai közül mindig kiemelte, és minket egész nemzeti múltunk az abszolutizmus, illetve, ahogyan Egyed fogalmaz: „a tekintélyi kormányzat” elleni küzdelemre kötelez.
- A magyar gondolkodástól „a diktatúra mindig idegen” volt, s a nemzet hivatott vezetői mindig az alkotmányosság védelmében szereztek babérokat. Márpedig „a Rákócziak, Kossuthok, Deákok nemzete a hagyományhoz nem lehet hűtlen.”

²⁴ Uo., 242. (kiemelés tőlem: T. A.)

²⁵ Uo., 355. (kiemelés tőlem: T. A.)

- A mi egész nemzeti gondolkozásunktól idegen az a rendszer, amely „a tekintélyi kormányzat folyományaként... a politikai bírálatot a közélet területéről kiszorítani igyekszik.” Az önkormányzat tesz nagykorúvá — mondotta Kossuth Lajos, és mi ezt a nagykorúságot rengeteg küzdelemmel egy évezred viharai és alkotmányos harcai között érdemeltük ki.²⁶
- A „tekintélyi kormányzat” a felülről szervezés rendszere. Az egypártrendszer figyelmen kívül hagyja az emberek között öröktől fogva fennálló és soha meg nem szüntethető különbségeket: világfelfogás, vallásos meggyőződés, anyanyelv, kultúra, egyéni hajlamok tekintetében. A pártnak az államszervezetbe való beépítése a kommunizmus rendszerét kelti életre, miközben megszünteti a közigazgatás pártatlanságának nagy erkölcsi értékét. A merev központosítás a közügyek iránti közömbösséget erősíti, vagy elégedetlenséget okoz, miközben a szabadság az emberi élet olyan értéke, amely nélkül sorvad a társadalom, gyengül az állam. A diktatúra nem lehet tartós rendszer, mert „fenntartása egyesektől függ, megszüntetése pedig mindig az államélet nagy megrázkódását, esetleg összeomlását jelenti.”²⁷
- A magyarság nem követheti feltétel nélkül más népeknek olyan szellemi mozgalmait, amelyek teljesen nemzetiék (fasizmus, hitlerizmus), sőt épp e szellemi mozgalmak példája mutatja, hogy nekünk is magunknak kell kidolgoznunk a magyar programot. Az ezeréves magyar történelem és páratlan alkotmányunk igazolja, hogy nekünk is vannak olyan különleges erőforrásaink, amelyekből meríthetünk! „Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók, csak váltsuk ki ebből a magyar nemzeti lélekből azokat az erőket, amelyek ezer éven át fenntartották, a pusztulásból mindig feltámasztották, a szétdarabolásból mindig újra egészévé forrasztották hazánkat.”²⁸
- A magyar alkotmány tiszteletében nem szabad közöttünk különbségnek lennie, hiszen ez az alkotmány köt össze múlt és jövő nemzedékeket, ez köt össze minden magyart a határokon innen és túl. „A magyarság jövője csak az alkotmányosság útján építhető, mert hűség az alkotmányhoz nálunk annyi, mint magyarnak lenni.”²⁹

5. ZÁRÓ GONDOLATOK

Mit tehetek hozzá én mindehhez 2016 júniusában? Akkor tehát, amikor Magyarország már több mint tíz éve tagja az Európai Uniónak és annak révén a Schengeni Egyezménynek, miközben menekültek ezrei lépik át ellenőrizetlenül(!) és naponta Európa kapuit? Másként fogalmazva: igazak-e napjaink Magyarországra a professzor idézett szavai, illetve vannak-e máig ható gondolatai Prof. Dr. Egyed István egyetemi tanárnak? Üzen-e valamit a professzor úr a mai fiatal közjogász-generációnak, amely – szerencsére – nem ismeri a háború borzalmaikat? A magam részéről e kérdésekre mind-mind „igen” választ igyekeztem adni a jelen tanulmányban, és bízom abban, hogy a tisztelt Olvasó válasza is ugyanez!

26 Uo., 361–362.

27 Uo., 363.

28 Uo., 364.

29 Uo., 365.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. EGYED István: *A mi alkotmányunk*, Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1943.
2. Illig HERIBERT: *Kitalált középkor. A történelem legnagyobb idő hamisítása*, Allprint Kiadó, Budapest, 2002.
3. MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942.

Prof. Dr. Torma András (rektor@uni-miskolc.hu): egyetemi tanár, a Miskolci Egyetem rektora. Kutatási szakterülete a közjog, közigazgatási jog, európai közigazgatás és a közigazgatás-elmélet.

